

LUND UNIVERSITY

Mord, knott och gäss - några glimtar av Bob

Bjerstedt, Sven

Published in:
Västra Göinge Hembygdsförenings skriftserie

2009

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):
Bjerstedt, S. (2009). Mord, knott och gäss - några glimtar av Bob. *Västra Göinge Hembygdsförenings skriftserie*, 57, 3-12.

Total number of authors:
1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:
Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Mord, knott och gäss – några glimtar av Bob

Av Sven Bjerstedt

Hässleholms förste författare har närmast fullständigt drabbats av glömskan. Någon enstaka gång genom åren skymtar han i minnesartiklar i Norra Skåne eller i någon lärd litteraturhistorisk fotnot, men mera är det knappast. Ett undantag bjuder Klas Lithner på, när han skriver trevligt och utförligt i Västra Göinge hembygdsförenings skriftserie 1993 om en säregen episod i författarens liv. Där lär vi känna denne genom hans dagbok, förd då han 1893 avtjänade ett kortare fängelsestraff för tryckfrihetsbrott (som bestod i att under pseudonym ha publicerat den tydligen upprörande enaktsfarsen "Den eldiga grefvinnan").

På de följande sidorna vill jag i all enkelhet erbjuda en möjlighet att lära känna mannen ytterligare lite närmare genom några inblickar i en del av allt det andra han skrev. Här följer alltså några glimtar av signaturen Bob, författaren **Karl Benzon**, född i Stoby 1862 som Karl Theodor Wilhelm Bengtsson.

Efter att den unge Karl Bengtsson den 9 december (ett lite överraskande datum!) 1880 avlagt sin studentexamen med betyget "godkänd" vid läroverket (Katedralskolan) i Lund, finns han under vårterminen 1881 inskriven i universitetskatalogen med ett nytt efternamn: Jernell (den felaktiga namnformen Jerndell har förekommit i några artiklar om honom). Namnvalet anspelade möjligen på hans bakgrund som son till en järnvägstjänsteman (sedermera spannmålshandlanden Carl Bengtsson, "Sä'-Bengtsson" kallad) – men redan nästa termin heter han åter Bengtsson och behåller detta namn så länge han finns med i universitetskatalogerna (till och med höstterminen 1887). Det fanns redan en äldre student i Lund med namnet Jernell (adjunkten Magnus Jernell av Wermlands nation), och detta förhållande kan kanske ha varit en bidragande anledning till att det nytagna namnet blev en så kortvarig historia. Namnformen Benzon möter inte i de lundensiska rullorna; troligen tar han det namnet i samband med att han lämnar staden för att pröva lyckan som fri skribent i Stockholm.

Bengtsson/Benzon gör uppehåll i sina studier då och då. I Lund bor han först på Magle lilla kyrkogatan 7. Efter att ha avlagt "prillan" (juridisk-filosofisk preliminärexamen) tjänstgör han 1882 en tid som

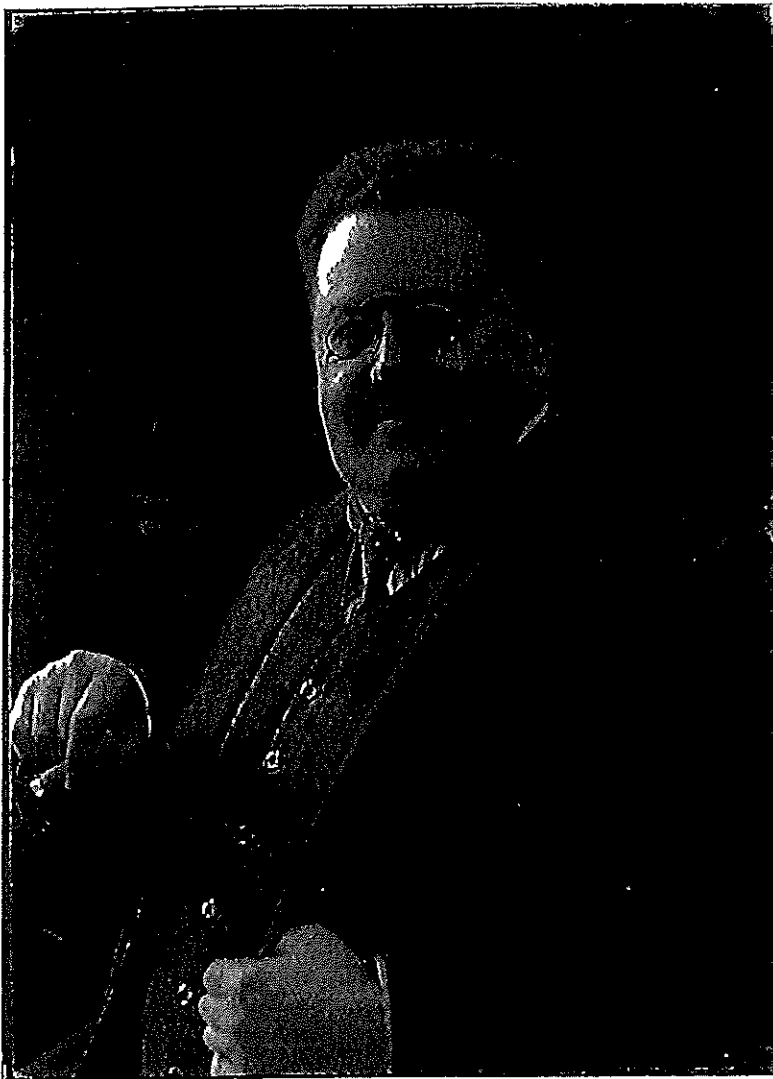
e. o. landskontorist i Kristianstad och finns då inte med i universitetskatalogen. Men han återkommer på hösten samma år, med ny adress (Sigridsgatan 6). Den nämnda titeln följer honom till 1885. Vårterminerna 1884 och 1886 saknas han också i katalogerna. I de tre följande terminskatalogerna finns han med bland de sent införda tilläggen, vilket kan tyda på att han gång på gång i sista stund har bestämt sig för att registrera sig ännu en termin. I vilken utsträckning han verkligen fortsätter sina studier efter preliminärexamen är osäkert.

Förutom äretiteln som Hässleholms första författare förtjänar Benzon nog också den som stadens första student. Följande lilla stycke, där man tycker sig ana ett stråk av den store Fakirens stil och världsåskådning, kan mycket väl vara självbiografiskt: "Hemma i Hafreholma väckte hans randiga benkläder, lancettformade skodon och kolorerade halsdukar en hejdlös beundran bland traktens landtbrukaredöttrar. Gräddan af ortens manliga befolkning: en tillförordnad kronolänsman, en mejerikonsulent och en dansk gårdsinspektör mottogo hans brorskålspropositioner med undergifvenhet och efterapade hans hårfrisyr, under det de i tysthet svuro ve och förbannelse." (*Kring Lundagård*, 1888, s. 9)

Studieuppehållen ägnades snart åt att pröva lyckan på publicistbanan. I slutet av 1884 inflyter ett sommarkåseri och några "grotesker ur studentlifvet" av hans hand i *Dagens Nyheter*. Benzon använder redan då signaturen Bob, som kommer att bli hans kännemärke. Men det är sannolikt fråga om ett kortvarigt försök, och han återvänder till Skåne ännu en tid. I ett kåseri många år senare anger Bob 1887 som det år då han på allvar prövade att slå sig fram som fri skribent i huvudstaden: "Hösten 1888 var jag i Stockholm endast en ettårig planta, som dock hoppades få länge lefva och blomstra" (*Vänner och bekanta*, 1911, s. 18).

Raskt publicerar han sig i spalterna i flera stockholmstidningar. En hel rad "grotesker" ur det lundensiska studentlivet inflyter i *Dagens Nyheter* 1887-88, och de samlas i en liten volym som blir signaturen Bobs debut på Bonniers, och ur vilken vi redan avnjutit ett stilprov: *Kring Lundagård* (1888). År 1890 ger han ut en historisk roman från Gustaf III:s tid, *Mamsellerna Blanck*, och tillträder en tjänst som "sekreterare och litteratör" vid Svenska teatern i Stockholm. Vid sidan av medarbetarskap i en rad publikationer (*Svenska Dagbladet*, *Budkafflen*, *Strix*, *Idun*, *Bonniers månadshäfte* med flera) framträder han som översättare och bearbetare av teaterpjäser av lättare slag, bland annat till Folkteatern, sådant som *Galerslafven Rocambole* (1893) och *Det hemlighetsfulla mordet* eller *Detektiven Tabaret* (1894).

Benzon översätter också en mängd skönlitteratur: Mark Twain (*En yankee vid kung Arthurs hov*) 1890, Baudelaire 1891 (i *Ur dagens*

*Karl Benzón, signatur-
ren Bob (1862-1914).
Foto: Herman Piil,
Hessleholm.*

krönika), Conan Doyle (*Privatdetektiven Sherlock Holmes bragder*) 1899–1901, en rad romaner från engelska (inklusive några av de så hästkt omdebatterade Nick Carter-berättelserna) – men också Gorkij och den ryske deckarförfattaren Dorosjenko.

Mord

Detektivgenren passade Benzón, och i den framträdde han med egna alster. Litteraturforskaren Dag Hedman, som bedömer Benzón som ”mycket underskattad”, säger om dem att de ”tillhör stilistiskt den lundsiska studenttraditionen med dess stilblandningar, paradoxmakerier, halsbrytande vändningar, oväntade sammanställningar, lärda anspelningar, respektlösa parodierande och överlägsna berättarattityd.” Bland annat utgav Benzón 1908 något så ovanligt som en humoristisk deckare i hässleholmsk järnvägsmiljö: *Den oväntade passageraren. Roman från ett stationssamhälle*. Hjälden är länsmansskrivaren Ivar Fogel-

ström. Boken har kallats "obeskrivligt rörig" (Elgström & Runnquist, *Svenska mord*, 1957, s. 21). Kanske förtjänar den ändå att beundras för sin originella och fantasieggande inledningsmening: "Nej, det kunde inte vara en rätta."

Här skall något mera utrymme ägnas åt Benzons debut som detektivförfattare några år tidigare: *Detektiv-Bragder* eller *Stockholms-Mysterier* (1903, 182 sidor, pris 2,50). Hjältens namn, Leo Falk, ger oss rätt att vänta en modig och skarpsynt detektiv. Mycket riktigt är han en "öfverlägsen ande" (s. 14) av "nästan öfvermänskligt skarpsinne" (s. 63), därtill extremt fingerfärdig (med Benzons ord: "öfverdådig eskamotör", s. 52). Falk är också "mycket road av kemiska manipulationer" och har eget laboratorium i källaren, vidare skicklig musiker, fast han ägnar sig inte som Sherlock Holmes åt violinen utan åt pianot, "banjon ej håller att förtiga" (s. 9). Adressen är förstas inte heller Baker Street, utan Kungsträdgårdsgatan. Tidigt föräldralös, internationell bakgrund; fadern var svenske läkaren Arvid Falk i Saint Louis, modern amerikansk plantageägaredotter. Teman och karaktärsdrag från Sherlock Holmes varieras påhittigt. "Rent kroppsligt bestod han mera af senor än af muskler" (s. 21). Falk framstår emellanåt som något tillknäppt: "—Hur vet du'det? frågade jag ej utan öfverraskning. —Det roade mig att ta reda på det, svarade han torrt" (s. 15).

Det namnlösa berättarjaget är med sin "instinktlika tillgifvenhet" (s. 137) en ständigt beundrande Watson. Falks hushållerska (motsvarigheten till Holmes' Mrs Hudson) är "gamla fru Jansson" (s. 152). Kommissarie Lestrades roll spelas av hedersmannen stadsfiskal Johansson, som också ger prov på skarp iakttagelseförmåga då Falk bjuder honom på japansk sake: "En bouquet midtemellan Berliner Weissbier och skotsk whisky... Men jag tror, att det är ganska förrädiskt." (s. 38)

Leo Falks kosmopolitiska bakgrund har skänkt honom förmågor, vilka inte sällan ger honom ett ansenligt försprång i bovjaktssammanhang: "Jag som öfvat upp mina luktnerver mer än folk i allmänhet, kan emellertid upplysa dig om, att denna svåga doft förskrifver sig från den japanska parfymen Corylopsis" (s. 23). De japanska erfarenheterna är till hjälp också då det i det första äventyret gäller att fånga anarkister som avser att spränga Arffurstens palats i luften med hjälp av hummerburkar fyllda med sprängmedel: "Under de sjutton månader jag tillbragte i Japan, lyckades jag innästla mig som medlem af en anarkistklubb." (s. 39) På liknande vis kommer Falks erfarenheter från chinchillajakt i Ecuador väl till pass i fråga om äventyr nummer två, ett mysterium med ett mordoffer i ett inifrån låst rum utan mordvapen; att mordet nämligen hade begåtts med hjälp av hagel doppat i curare och avfyrat med blåsrör genom nyckelhålet, det hade nog stadsfiskal Johansson inte kommit att tänka på.

Man kan notera ett par stilistiska särdrag hos Benzon i hans detektivroman. Båda kan stå i samband med influenser från hans lundsiska bakgrund: dels den juridiska prosans omsorgsfullhet, dels studentjargongens emellanåt maniererade lustigheter. Till att börja med kan deckarläsaren möjligen då och då reagera över en viss överdriven grundlighet i den språkliga framställningen, som i formuleringen "måste jag nöja mig med en kort sammanfattning av det väsentligaste, i den förhoppningen, att läsaren skulle hålla mig vederbörlig räkning för denna nödtvungna knapphändighet" (s. 123). Vidare förekommer här och var vitsigheter av ett slag som nog måste sägas bryta både spänningen och stilen. Så här står det, när Leo Falk ber berättarjaget att släppa ned rullgardinerna: "jag fullgjorde detta uppdrag eller, rättare sagt, neddrag" (s. 92).

Benzon skrev snabbt och effektivt, skickligt men av allt att döma också emellanåt ganska oreflekterat. Det ger oss nog i själva verket en glädjande möjlighet att rätt väl lära känna några av författarens egna karaktärsdrag, klockarkärlekar och käpphästar, genom detaljerna i hur hans alter ego, berättaren, formulerar sig i detektivberättelsen. Han är tveklöst intresserad av gommens njutningar. Vid ett tillfälle är det supédags klockan två på natten, och han utbrister: "Lite osaltad kaviar på rostadt bröd och en fingerborg äkta Skiedom-genever ska' smaka skönt" (s. 176). Men han är också synnerligen noga med formerna kring måltider, och slarvigt utformade matsedlar finner han vara en styggelse: "det gamla vanliga mixtum compositum, denna köksrotväliska af svenska, franska och andra utländska, mer eller mindre illa stafvade namn huller om buller" (s. 84). Det är synpunkter som kåsören Bob gärna återvände till. Som en konstruktiv åtgärd för att råda bot på sakens bedrövliga tillstånd tillverkade Benzon 1910 en Gastronomisk ordlista för Skandinavien. Oumbärlig hjälpreða för restaurantfacket, som utkom i flera upplagor.

Romanen tycks utspela sig femton år tillbaka i tiden: 1888, tiden för Benzons huvudstadsdebut. Det bör ha varit en tid av starka intryck för en ung och hungrig frilansjournalist. Något av detta skymtar möjligen i en association i förbigående: "I de dagarna ägde vi endast två skämttidningar i Sveriges hufvudstad, och likväl hade vi roligare än nu, då vi inte kunna reda oss med mindre antal än sju" (s. 34).

Benzon var ogift, och det är inte omöjligt att detta var eller så småningom blev en principalsak. Så här formulerar sig hans alter ego i *Detektiv-Bragder* eller *Stockholms-Mysterier*: "Var jag på väg att bli kär, hopplöst förälskad? Bort det! Jag hade gunå's längesedan vuxit från dylika barnsligheter och var med absolut undergifvenhet beredd på att sluta mina lefnadsdagar såsom mer eller mindre ålderstigen ungarl." (s. 179)

Knott

Ändå var det kanske som "dårdiktare" Karl Benzon längst skulle bli ihågkommen. "Signaturen Bob-Karl Benzon underhöll i decennier skämttidningarnas publik med dårdikter, fulla av påhittade glosor" (Staffan Björck, *Dikter för dagen*, 1978, s. 171). I sina memoarer skriver Gunnar Serner/Frank Heller om "en excentrisk skald, Bob Benzon, som visst numera är glömd, fastän hans förryckta rimmerier nog ha utövat inflytande på håll, där man inte skulle misstänka det." (*På detta tidens smala näs*, 1940, s. 136 f). Dag Hedman tolkar den senare delen av denna mening som uttryck för "tacksamhetseskuld för sin egen och för (Hjalmar) Gullbergs räkning" (*Eleganta eskapader*, 1985, s. 83).

Bobs poesi är sannerligen egenartad med sin blandning av klassisk bildning, omvärldsorientering, formstringens och närmast maniskt absurda fantastier. I många stycken skulle den sannolikt kräva en rätt omfattande notapparat för att bli fullt begriplig för dagens läsare. Det följande urvalet hör förhoppningsvis till det mera lättsmälta.

Många skalder fokuserar på naturen och kärleken. Man kan kanske säga att detta även gäller Bob, men de fält han mutar in är mindre vanliga. Två av flera återkommande teman för hans dårdiktning är insekter (som han i allmänhet föga uppskattar) och gäss (som han innerligt älskar, inte minst i tillagat skick). Hans produktion på dessa områden är av avsevärd – för att inte säga häpnadsväckande – omfattning. Kanske var det ändå ingen dum sak med sju skämttidningar i huvudstaden, bland vilka alla dessa variationer kunde fördelas.

Att nu låta Bobs poetiska gärning speglas endast genom denna egenartade tematik ger naturligtvis ingen hel eller rättvis bild – bara just glimtar.

Insektsgenren är som sagt smal. Bobs "Hymn till Getingen" börjar med ett stolt och förmodligen sanningsenligt konstaterande:

*Nu lyster mig kväda om Getingen,
om Hans och om Hennes behag,
och, uppriktigt utsagdt, ni vet ingen
som detta har gjort förrän jag.*

En dikt om knott presenterar inalles drygt trettio rim på detta ord (och inleds av ett "knottmotto").

*Blif inte knottrig, o Du lilla Knott,
om jag mot Dig är minimalt bigott! [...]
Beklagade Du någonsin Din lott?
Så vidt jag vet Du ingen har försmått:
Du höll till godo med en polyglott*

*och trifieds utmärkt på en hottentott
och har väl knappast skonat grefve Thott
på Skabersjö, det högst charmanta slott,
hvars fruktträdgård bär mången bergamott.
På Sancho Panza och på Dongkischott
Du lika lömskt och noggrant sikte fått,
och enkla bondhöns, Leghorns, Wyandotte,
måhända äfven taggig igelkott,
Du tuggat, bitit, kittlat, stungit, flått.*

Att myggan ingalunda tillhör Bobs favoritdjur framgår av "Myggballad".

*För egen del jag förkunnar tryggt
att ingen trygghet på dig jag byggt,
du diaboliska, fega, stygga,
på blod begärliga, lömska mygga! [...]
Nu är förskräckelsen vorden panisk
för dig, o, mygga, perfid, satanisk,
perfid, så ingen kan bli perfidare. –
Nu surrar åter du kring mitt ämne;
från en jag räknar alltredan trenne
och får ej andrum att skalda vidare.*

Den inledande invokationen till loppan i "Öfverloppcirkus" är ett gott exempel på Bobs förkärlek för att rimma på geografiska namn.

*Du nästan svarta
med afskydt namn,
bekant i Sparta
och Nynäshamn!*

Och när det gäller "Mal" utbrister skalden i en underbart rimmad uppmaning:

*Vi alla, fast betänksamt, honom hylle,
änkönt Han fräter bisam, äter ylle*

"På tal om flugor" resonerar Bob godmodigt flegmatiskt kring frågan "Har flugan någon mening?"

*I trots af allt man säger
hon utan tvifvel äger
en uppgift som vi dock ej än*

*ha utredt eller fått på känn. –
Entomologen fryser
åt mina analyser,
men jag, änskönt autodidakt,
står tryggt för vad jag en gång sagt.*

Gäss

Bobs beredskap att år efter år dikta till påsk- och gåshögtiderna var synnerligen god. Denna hårt "nischade" verksamhet måste ha varit en pålitlig inkomstkälla. Men tydligen var den inte utan svårigheter, om den bedrevs alltför intensivt. Därom vittnar följande lätt nervösa brev till okänd adressat, tydligen en skämttidningsredaktör, daterat mars 1913:

Broder: –

Då jag i måndags kursade en äggdikt åt Strix tillfrågades jag om jag behandlat samma motiv under samma signatur på annat håll nödgades jag, fattig fan, bondneka. Visa mig nu den vänligheten att byta ut "Bob" mot exempelvis "Äggcellensen Capuno".

Strix har ju kronologiskt företrädde framför Dig – hvad mina saker beträffar – och eftersom Du inte kan ha något intresse af att hejda mina framtidsutsikter vid Karduansmakaregatan hoppas jag att Du villfar min rätt ängsliga begäran.

Vännen Karl Benzon

Mycket papper eller tid tycks inte ha krävts för att åstadkomma en passabel gåsdikt. I kvarlåtenskapen finns ett väl sammanträngt manus till "Mårtensdans" – klottrat på baksidan av en lånekvittens från Kungliga Biblioteket (den tyske satirikern Ludwig Börnes *Gesammelte Schriften*) hösten 1914, helt kort före Benzons bortgång. Stilen är närmast stenografisk med sin blandning av förkortningar och repristecken:

*Nu är det G. ja :II: men G-n räcker ej till påska I Ska det bli vers igen,
ja :II Då måste – m. stor brå'ska.*

Den slutgiltiga versionen av denna dikt inflöt i det av Benzon redigerade, postumt utgivna gåsnumret av *Nya Nisse* (4 november 1914). Här har en period av mindre brådska tillåtit repriserna att utgå till förmån för mer text, och första strofen lyder nu:

*Nu är det Gås igen!
Ja, hälsa med jubel den!
Men Gåsen räcker ej till påska.
Skall det bli vers igen,
kräfves det nog, kära vän,
att hugga i med kläm och brå'ska.*

Så arbetade en vid det laget rutinerad gåsdiktare. Några av hans tidigare variationer över temat kan studeras i samlingsvolymen *Öppen taffel* (1910), som innehåller fem dikter till gåsen och ett prosastycke med titeln "Gåseri".

*Då jag skådar en Gås
flyktar bums min nevros;
mig en metamorfos
till det bättre består.
Ingen lärd diagnos,
inte ens en Charcot's,
för mitt mod sätter lås.
Fråga inte: "Hur mås?"
ty jag mår Gans famos
utan konstlad narkos,
och en apoteos
Dig jag kväder, o, Gås*

Att det är en skåning som talar ur dessa dikter tar nog ingen miste på. Någon gång, när rimmet passar, sägs det också rätt ut:

*Jag bör väl knappast förebrås,
ej heller väcka vildsint folks förvåning,
om jag, som oförfalskad infödd skåning,
i rim min hyllning ger åt Moster Gås.*

Eller:

*Jag älskar trofast alla fjäderfän
hvar from kapun, hvar friluftsglädlig vaktel,
hvert raphöns från min bygd, Kristianstads län,
och aldrig jag dem älskat till min nackdel.*

Slutligen måste även gåsbarden låta maten tysta munnen:

*Så spisom nu med tacksamt hjärta Gås,
där vän hon hvilar i den egna såsen!
Låt maten för vår tunga sätta lås –
det är vår skönsta hyllningsgård åt GÅSEN!*

Som ett sista kraftprov i denna genre väljer vi ett parti ur prosastycket "Ett litet gåseri", som inte sparar på vitsarna:

Gåsen, vars latinska namn är anser, har länge ansetts och anses ännu på många håll lida af en betänklig brist på intelligens. Jag anser att intet kan vara mera grundfalskt om det gås till grunden. Så

har exempelvis den så kallade gåsmarschen gifvit uppslag till de nordamerikanska indianernas vanligaste taktiska rörelse. Vid dessa militärpromenader tillvägagås nämligen på samma sätt som vid gåsens fredligare dito. Således något mera takt vid bedömandet av gåsen!

*

Hembygdsforskaren Torsten Karlson har med karakteristisk generositet låtit mig ta del av ett rikhaltigt material ur Benzons kvarlåtenskap, som överlämnats till honom av författarens systerdotter. Den föreliggande artikeln bygger i stor utsträckning på detta material. Bland många manuskript på prosa och vers, allvar och skämt, finns här också ett utkast till begravningsannons av Benzons hand: "Sorgetåget utgår kl. ½ 1 f.m. från Gustaf Adolfs Torg. Liket medför egen automobil." I verkligheten drabbades Karl Benzon av ett slaganfall på gatan en höstkväll 1914 och avled under transporten till Serafimerlasarettet.

Utrymmet har endast tillåtit några korta glimtar av Karl Benzon. Uppgiften att försöka skildra denne mångfasetterade skribent i helfigur återstår ännu – men innan vi lämnar honom, kan vi för ett ögonblick vända oss till Bob själv för ett provisorium. Som regel är Benzons manuskript i kvarlåtenskapen avfattade med pryddlig, regelbunden stil i litet format. Betydligt yvigare är det följande, kanske en smula kryptiska skriftprovet, som förefaller ha tillkommit i en stund av självrannsakan.

Dårdikt à la Bobbb.

*Den bästa dårdikt är ju dock du själf!
Emellan Hoangho och Göta älf
Ej mer förnämlig lungmos ges och fås
Med purjolök och dill och kalfhjärnsås.
På K.B., där din Musas ull är klippt,
Åt Bonnier du dyngar manuskript,
Allt medan solar tråda fräckt sin dans
Och matjessillen viftar med sin svans.
Svärmoderns bakben benar sig i bak.
Hornunkeln bolar under tegeltak.
Plask... plaskar vågen – plask... och åter plask...
Sju (7)* laxar laxativa i en ask,
Och härmed äro dikt och papper slut –
Gudsfrid, gomorrön, kolon (:) och vet hut!*

*Inte (sexti)sex! Midgårdsormens anmärkning.

Bjerstedt, Sven (2009). Mord, knott och gäss – några glimtar av Bob.
Västra Göinge Hembygdsförenings skriftserie, LVIII, s. 3–12.